

GÖTEBORGS UNIVERSITET

"A tricky situation"

En kvalitativ innehållsanalys av läroböcker i engelska i årskurs 4-6 ur
ett genusperspektiv

Amanda Bergman

Självständigt arbete L6XA1A

Handledare: Marie Ståhl

Examinator: Eva Nyberg

Rapportnummer: VT18-2930-006-L6XA

Sammanfattning

Titel:

”A tricky situation”

- En kvalitativ innehållsanalys av läroböcker i engelska i årskurs 4-6 utifrån ett genusperspektiv

” A Tricky Situation”

- A Qualitative Content Analysis of Textbooks in English in Year 4-6 from a Gender Perspective

Författare: Amanda Bergman

Typ av arbete: Examensarbete på avancerad nivå (15 hp)

Handledare: Marie Ståhl

Examinator: Eva Nyberg

Rapportnummer: VT18-2930-006-L6XA1A

Nyckelord: genus, lärobok, engelska, kön, normer, värden, stereotyper

Syftet med denna studie är att undersöka hur kön görs i läroböcker i engelska, i årskurs 4-6, för att synliggöra underliggande normer och värden. Studien bygger på läroboksanalyser på ett antal avsnitt ur fem läroböcker. Valet av ämne grundar sig i min egen upplevelse av att läroböcker i engelska förmedlar traditionella könsmonster vilket har uppmärksammats under min verksamhetsförlagda utbildning samt under genomförandet av min pilotstudie.

För att genomföra studien tillämpas en kvalitativ textsanalys samt en multimodal analys av text och bild med ett genusperspektiv. Studien har en deduktiv ansats och utgår således från teori. Det teoretiska ramverket består av Judith Butlers performativitetsteori och Yvonne Hirdmans maktordning.

Resultatet visar att kvinnor och män beskrivs och skildras på olika sätt genom att de tillskrivs skilda egenskaper och sysslor. Vidare synliggörs även avsnitt där mannen är normen och kvinnan ses som den avvikande, det motsatta existerar inte. Överlag beskrivs kvinnan med adjektiv som fokuserar på hennes utseende vilket leder till ett objektifierande av kvinnan. Mannen å andra sidan beskrivs med verb och med de handlingar han utför. Jag kan se ett tydligt isärhållande av manligt och kvinnligt samt en hierarki mellan könen där mannen värderas högre än kvinnan. Stereotypa bilder av manligt och kvinnligt med ett dikotomt förhållande förmedlas genomgående i de analyserade läroböckerna. De normer och värden som förmedlas i läroböcker påverkar elevers egen syn på kön och hur de förväntas vara beroende av vilket kön de innehar. Lärare behöver vara medvetna och uppmärksamma de normer och värden som inte bara läroboken förmedlar utan även annat i undervisningen förmedlar. De behöver vara kritiska till det innehåll som presenteras och således problematisera det för att motverka traditionella könsmonster och därmed arbeta för jämställdhet mellan könen, där varje individs eget intresse och potential fokuseras oavsett vilket kön eleven har.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställning	1
Begrepp	2
Lärobok	2
Genus	2
Jämställdhet	2
Bakgrund	3
<i>Tidigare forskning</i>	3
Normer i undervisningen	3
Användning och påverkan av läroböcker	4
Tidigare granskningar av läroböcker utifrån ett genusperspektiv	5
Teoretiskt ramverk	6
<i>Judith Butlers performativitetsteori</i>	6
<i>Yvonne Hirdman: kvinnans tre formler</i>	7
<i>Yvonne Hirdman: hierarki och dikotomi</i>	7
Metod	8
<i>Kvalitativ textanalys med ett genusperspektiv</i>	8
<i>Urval</i>	8
<i>Avgränsningar</i>	9
<i>Genomförande</i>	9
<i>Trovärdighet</i>	10
<i>Forskningsetiska principer</i>	10
<i>Metoddiskussion</i>	11
Resultat och analys	12
<i>Analys enligt Hirdmans tre formler</i>	12
A-icke A:	12
A – a:	13
A-B:	15
<i>Beskrivningar av kvinnor/flickor och män/pojkar</i>	16
Egenskaper och sysslor	16
<i>Isärhållande och stereotyper samt normöverskridande exempel</i>	18
Isärhållande och stereotyper	19
Normbrytande exempel	20
Diskussion och slutsats	22
<i>Slutsats</i>	24
<i>Vidare forskning</i>	24
Referenser	25
<i>Bilaga 1</i>	27
<i>Bilaga 2</i>	28
<i>Bilaga 3</i>	29

Inledning

Under examensarbete ett valde jag och min kurskamrat att skriva om olika analysmetoder som används vid läroboksanalyser med ett genusperspektiv. Det skapade ett intresse hos mig för hur jag som framtida lärare kommer att välja att analysera läroböcker. Den pilotstudie jag tidigare genomfört fokuserade på läroböcker i engelska vilket även görs i den här studien då jag under min verksamhetsförlagda utbildning har uppmärksammat att stereotypa bilder av manligt och kvinnligt förekommer i läroböcker i engelska. Till skillnad från pilotstudien tillämpas nu en deduktiv ansats där studien utgår från mitt teoretiska ramverk och analysen inkluderar delar ur flera olika böcker. Föreliggande studie är således en utvidgning av min tidigare pilotstudie.

Thomas Englund (1997) anser att det är av intresse att analysera läroböcker eftersom det är ett socialiserande medium som berör många elever samt att lärobokstexten är undervisningens vanligaste textmedium. Englund talar om texters meningserbjudande och beskriver undervisning som en sociala handling som baseras på medvetna och omedvetna val. Genom dessa val formas undervisningens innehåll och värderingar. Texten representerar innehållet i undervisningen, ett exempel på detta är texter i läroböcker (Englund, 1997).

Skolan ska enligt läroplanen ta ansvar för att motverka traditionella könsmönster och främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter (Skolverket, 2017). Det finns brister i jämställdhet mellan könen både i grund- och gymnasieskola (SOU 2009:64) vilka uppstår när skillnader mellan könen leder till olika möjligheter och olika mycket makt. De normer och värden som råder i skolan återspeglas i det omgivande samhället där exempelvis flickor och pojkar förväntas uppföra sig på olika sätt. Jämställdhet handlar om att varje elev ska få möjlighet att utvecklas efter egna intressen och potential och således inte hindras av könstereotypa uppfattningar (SOU 2009:64).

Det finns enligt rapporter från Skolverket samt Delegationen för jämställdhet i skolan stora brister i läromedel gällande värdegrund och genusperspektiv (Nationella sekretariatet för genusforskning, 2011). Eilard (2004) belyser att de bilder som eleverna möter både i exempelvis läroböcker och massmedia formar en syn på vad som är rätt, normalt och utgör normen. Den norm som förmedlas får annat att verka avvikande och onormalt. Språk och tilltalsformer i texter påverkar även eleverna genom att förmedla olika normer och värden. Vidare menar Eilard (2004) att den som har makten att definiera identiteter i samhället påverkar hur människor skildras och dessa definitioner påverkar i sin tur vår egen självuppfattning. Det ställs således krav på att lärare uppmärksammar de normer och värden som finns underliggande i läroböckerna och problematiserar dessa för att fördomar inte ska befästas utan att lärare arbetar i enlighet med skolans värdegrund (Skolverket, 2006b). Genom att analysera läroböcker med ett genusperspektiv kan fler lärare bli medvetna om hur genus representeras i läroböcker och hur viktigt det är att granska de läroböcker som används i undervisning för att det som förmedlas ska följa läroplanens värdegrund.

Syfte och frågeställning

Med utgångspunkt i det som nämnts ovan är syftet med denna studie att analysera hur kön görs i läroböcker i engelska, årskurs 4-6, med ett genusperspektiv. Detta för att synliggöra underliggande normer och värden i text och bild i läroböcker.

För att svara mot studiens syfte har följande frågeställning formulerats:

- Hur görs kön i läroböcker i engelska, i årskurs 4-6, utifrån ett genusperspektiv?

Begrepp

Lärobok

Englund (1999) skriver att läromedel kan vara i princip vad som helst. Begreppet läromedel definieras som resurs för lärande och undervisning och då åsyftas främst läroböcker, läseböcker och övningsböcker men även annat material som digitala undervisningsmaterial innefattas i begreppet (NE, 2018). Läromedel är ett vitt begrepp och därför har jag valt att i denna studie använda lärobok och då menas tryckta läromedel.

Genus

Begreppet genus innebär det kulturellt skapade könet och benämner hur manligt och kvinnligt skapas. Begreppet används för att skilja kulturellt skapat kön från biologiskt kön (Hirdman, 2001). Inom genusforskning i läroböcker undersöks genus ofta som en kategori för att avslöja stereotyper och traditionella könsroller (Knudsen, 2005).

Jämställdhet

Begreppet jämställdhet handlar om lika villkor mellan könen, att män och kvinnor ska ha samma möjligheter (Hedlin, 2010, s. 7). Jämställdhet förknippas ofta med ordet jämlikhet men detta begrepp är beredare och syftar på alla människors lika värde, exempelvis likvärdiga villkor för olika grupper (NE, 2018).

Bakgrund

Läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshemmet (Skolverket, 2017) åskådliggör att skolan ska verka för jämställdhet mellan kvinnor och män samt alla människors lika värde. Utbildning handlar om att överföra värden och traditioner från en generation till en annan. Det betonas att alla som arbetar i skolan ska följa de värden som finns i läroplanen och ta avstånd från sådant som strider mot dem.

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för elever att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (Skolverket, 2017, s. 8).

Tidigare forskning

Normer i undervisningen

I rapporten *Flickor och pojkar i skolan- Hur jämställt är det?* (SOU 2009:64) redovisas uppgifter om genusordningen i skolan. Där beskrivs att kön konstrueras i relationer mellan elever och lärare och att det är svårt för skolan att bryta mot traditionella könsmonster liksom att få elever att bryta mot dessa mönster. Undersökning visar att lärare anser att de behandlar alla elever lika men att de i praktiken ser dem som två skilda grupper exempelvis genom att de har olika förväntningar på flickor och pojkar. I dessa grupper tilldelas eleverna stereotypa egenskaper och kunskaper beroende på kön. Detta går i linje med Ann-Sofie Holms (2009) resultat i sin studie där enkäter har utförts, i år 7-9, år 1992 och 2005 och där sedan en jämförelse mellan dessa har utförts. Resultatet visar att traditionella könsmonster och stereotypa bilder av pojkars och flickors beteende tycks förbli oförändrade över tid och överensstämmer med vad tidigare forskning visat. Överlag ses flickor som ansvarstagande, hjälpsamma, tystlåtna medan pojkarna ses som störande, får tillsägelser och tävlar om att vara bäst. Även enligt rapporten (SOU 2009:64) ses flickor som hjälpsamma, ansvarstagande medan pojkarna upplevs bråkiga och okoncentrerade av lärare. Rapporten visar även att lärare har tydliga uppfattningar om hur flickor och pojkar är och ska vara och behandlar eleverna utifrån dessa föreställningar. Lärarnas syn på flickor och pojkar påverkar i sin tur elevernas föreställningar om genus. För de elever som inte ryms inom de förväntade rollerna skapas det svårigheter då de inte kan agera utanför dessa roller och även riskerar att glömmas bort. I rapporten lyfts det fram att skolan inte är en isolerad från samhället utan påverkas av den genusordning som råder i samhället liksom att lärare och elevers föreställningar om genus även skapas i andra miljöer som exempelvis i hemmet och i böcker (SOU 2009:64).

Vidare hävdar Holm (2009) att flickor på senare tid tycks ha stärkt sin position genom att ta mer plats och vara mer aktiva. Det sker dock främst inom områden som handlar om att visa omsorg och ta ansvar, vilket är områden som traditionellt förknippas med kvinnor. Detta skulle dock enligt Holm (2009) kunna tyda på ett ökat demokratiskt ansvarstagande bland flickor och pekar således på stabilitet och förändring. Resultatet visar även att flickor i högre grad än pojkar poängterar betydelsen av familj och trygghet. Vidare tyder resultaten på att egenskaper som att vara självständig, stark och utåtriktad förknippas med män (Holm, 2009).

Eva Gannerud (2009) bidrog till projektet *Förändrade köns-/genusordningar i skola och utbildning; Policy, perspektiv och praktik*, med artikeln *Pedagogens syn på några aspekter av genus och jämställdhet i arbetet*. Empiri samlades in genom en enkät som behandlade lärares syn på jämställdhet och genus och lärares syn på sin egen kompetens inom arbete med genus och jämställdhet. Svaren på enkäterna visar att kvinnliga och manliga pedagoger anser sig ha goda kunskaper gällande jämställdhetsfrågor. I enkäten ställdes även en öppen fråga där

respondenterna fick möjlighet att skriva egna tankar och kommentarer till enkäten. Svaren på den öppna frågan visar att lärarna inte vet hur de ska arbeta med jämställdhetsfrågor och i vilka sammanhang frågorna är relevanta exempelvis i olika ämnen men även i innehåll i läromedel. Flera kommenterar tyder även på bristande kunskap om jämställdhetsbegreppets innebörd och innehåll (Gannerud, 2009).

Användning och påverkan av läroböcker

Boel Englund (1999) har i sin forskningsöversikt om läromedel gjort en sammanställning av lärobokens olika funktioner. Englund menar att läroboken har flera olika funktioner. Dels har läroboken en *kunskapsgaranterande, auktoriserande* roll och med det menas att läroboken har en legitimerande roll. En negativ aspekt kan vara att främst undervisningens innehåll fokuseras och att undervisningen därför inte anpassas efter elevernas behov och förutsättningar. Vidare menar Englund att läroboken har en *gemensamhetsskapande roll* genom att läroboken skapar ett sammanhang och en trygghet för både lärare och elever. Detta går i linje med det som framgår i Skolverkets rapport (2006a) där flertalet lärare ser läroboken som en trygghet och något som skapar kontinuitet. Denna funktion kan vara positiv om det som förmedlas i läroboken går i linje med det läraren själv anser vara sant och riktigt samt vad som står i läroplanen, om exempelvis värderingar. Det är därför viktigt att kritiska granska innehållet i materialet för att synliggöra eventuella dolda värderingar (Englund, 1999). Ytterligare en funktion hos läroboken, enligt Englund, är att den *underlättar utvärdering av elevernas kunskaper* och det underlättar att ha en bok att hänvisa till vid prov. Englund (1999) anser att läroboken *underlättar i övrigt arbetet och i livet* framförallt för lärare men troligen även för elever. För lärare som är osäkra på sina ämneskunskaper kan läroboken underlätta och det är även praktiskt att kunna hänvisa till läroboken om någon elev varit frånvarande alternativt byter skola. Slutligen har läroboken en *disciplinerande roll* genom att den förhindrar att det blir rörigt i klassrummet då den håller eleverna sysselsatta. Genom att se till ovanstående funktioner blir det tydligt att läroboken påverkar undervisningen samt har en central roll i undervisningen (Englund, 1999).

Lärobokstexten är undervisningens vanligaste medium gällande text (Englund, 1997). Tomas Englund (1997) beskriver undervisning som en social handling som leder till meningserbjudande. Han menar att undervisningen bygger på medvetna och omedvetna val som lärare gör vilka påverkar undervisnings innehåll, undervisningssätt och de värderingar som lyfts fram och genom dessa val erbjuds eleverna ett visst synsätt i all undervisning. Det läraren väljer att lyfta fram grundar sig i vad läraren anser som bra och viktig kunskap och lärarens personliga syn på världen. Englund (1997) menar att meningsskapandet i undervisningen bygger på ett samspel mellan texten och kontexten. Texten representerar innehållet i undervisningen och ett exempel på detta är de texter som återfinns i läroböcker. Kontexten är det sammanhang som undervisningen ordnas i. Vidare menar Englund (1997) att meningserbjudande i klassrummet formas genom traditioner, uppfattningar och syften med undervisningen vilket har sin grund i historiska, politiska och sociala faktorer.

I skolverkets rapport *Läromedlens roll i undervisning* (2006a) presenteras en enkätstudie som har utförts med fokus på lärare som undervisar i antingen engelska, bild eller samhällskunskap. Vidare har intervjuer genomförts med lärare som undervisar i något av ämnena i årskurs 3, 5 eller 9. Syftet med undersökningen var att studera läromedlens roll och funktion i skolan i de utvalda ämnena. Undersökningens resultat visar att läroboken används frekvent i undervisning i engelska och att enbart en lärobok används i ämnesundervisningen. Tre av fyra lärare använder läroboken i stort sett varje lektion och läroboken utgör grunden i undervisningen. Variationen av användningen av läromedel är betydligt större i bild och samhällskunskap än i engelska. Vidare har läroboken en särställning bland läromedel i engelska genom att den enligt lärare skapar trygghet, sammanhang och är enkel att använda. I rapporten

beskrivs det även att lärare anser att läroboken har en legitimerande funktion och att läroboken säkerställer att läroplan och kursplan följs. Vidare visar studien att det finns lärare som är kritiska till den dominerande roll läroboken ofta har på grund av att de inte anser att läroboken är individanpassad och att den styr för mycket (Skolverket, 2006a). I undervisning i engelska används även annat material som komplement till läroboken, som exempelvis internet och tidningar. Detta material används dock inte i samma utsträckning som läroboken. Lärare använder läroböcker på flera olika sätt och beslutar själva hur läroboken ska användas i den egna undervisningen. Skolverket drar i sin rapport slutsatsen att läromedel har en dominerande och central roll i dagens skola (Skolverket, 2006a). I undervisning i engelska är det vanligt att eleverna arbetar både individuellt, i par och i grupp samt att lärare och elever diskuterar tillsammans. I årskurs 5 är det vanligt att läraren ställer frågor som eleverna får svara på samt att undervisning är lärarcentrerad i större utsträckning än vad undervisning är i de äldre åldrarna. De lärare som i sin undervisning fokuserar på att eleverna ska få diskutera använder sig ofta av aktuella händelser medan de som har en mer lärarcentrerad undervisning där eleverna lyssnar och läraren pratar använder läroböcker. (Skolverket, 2006a).

Tidigare granskningar av läroböcker utifrån ett genusperspektiv

Läroböcker kan granskas på olika sätt med olika fokus. Ett processororienterat fokus belyser det som sker innan läroboken möter eleven. Den användarorienterade forskningen fokuserar på hur läroboken används av lärare och elever. I ett produktorienterat fokus är det innehållet som är i fokus (Skolverket, 2006a). I den här studien är det, det senare som fokuseras.

Ann-Sofie Ohlander har undersökt fyra läromedel i historia i grundskolan och gymnasiet på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan (SOU 2010:10). Hon undersökte jämställdhet mellan könen och kom fram till att kvinnorna är underrepresenterade och i många fall saknas i böckerna samt att mannen är normen.

I rapporten *I enlighet med skolans värdegrund* (Skolverket, 2006b) har en granskning genomförts på ett urval läroböcker i biologi, historia, religionskunskap och samhällskunskap, i grund- och gymnasieskolan. Läroböckerna har granskats utifrån kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning och funktionshinder. Av analysen framgår det att män är överrepresenterade både i text och bild och att det bidrar till att en manlig norm förmedlas. Vidare visade granskningen att en stor del av böckerna har avsnitt där kvinnan inte synliggörs i sammanhang där hon skulle kunna vara inkluderad. Dessutom beskrivs det att kritiska reflektioner kring jämställdhet, kön och makt är begränsade. De lyfter fram att en förebildlig lärobok bör innehålla inslag som främjar kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter för att således motverka traditionella könsmonster (Skolverket, 2006b).

Vidare har Caroline Graeske (2010) gjort nedslag i tre olika läroböcker i svenska för gymnasieskolan med syfte att undersöka hur värdegrunden kommer till uttryck i de utvalda böckerna. Hon fokuserar på värderingar som kan finnas i texterna och som i sin tur återskapar föreställningar och fördomar. Graeske (2010) belyser att traditionella könsmonster tycks oförändrade trots årtionden av genusforskning. Hennes analys visar att värdegrunden i vissa fall tenderar att bli uttryckslös och att läromedel som används i undervisningen förmedlar och förstärker värderingar som strider mot skolans värdegrund (Graeske, 2010). Det innebär dock inte att undervisningen saknar värdegrundsperspektiv utan det handlar om hur lärare använder och problematiserar innehållet i läroböckerna. Graeske (2010) menar att läraren själv kan uppmärksamma och synliggöra brister i böckerna. Resultatet visar att språket och bilderna i böckerna förmedlar stereotypa bilder av manligt och kvinnligt vilka värderas olika och i vissa fall är diskriminerande och sexistiska. Vidare lyfter Graeske fram att en lärobok inte är tillräckligt utan behöver kompletteras med andra läromedel som böcker och databaser. Även Angerd Eilard (2004) belyser att läseböcker förmedlar budskap och ideal som går emot läroplanens skrivningar om jämställdhet. Eilard har analyserat en läsebok för att visa hur

läromedelstexter för interkulturella undervisningskontexter kan analyseras. I sin analys tillämpar hon kritisk diskursanalys, postkolonial teori samt ett genusperspektiv och fokuserar på att belysa hur underliggande ideal och värderingar tillsammans skapar genus. Resultat visar att pojkar tillåts vara sig själva och barnsliga medan flickor uppmanas att formas efter ett kvinnligt ideal (Eilard, 2004).

Jackie F.K. Lee och Peter Collins (2009) har genomfört en kvantitativ innehållsanalys på text och bild i 10 läroböcker i engelska i Australien. Syftet med analysen var att undersöka hur läroböckerna speglar kvinnors status genom att analysera förhållandet mellan manligt och kvinnligt. De undersökte bland annat antalet manliga och kvinnliga karaktärer som finns i text och bild och i vilken utsträckning män och kvinnor porträtteras i olika sammanhang genom att räkna. Resultatet visar att män nämns i betydligt högre utsträckning än kvinnor. Män framställs som aktiva och att de är hjältar. De har ett våldsamt beteende och tillskrivs yrken som polis och domare. Kvinnor är mer passiva, stöttande och omtänksamma (Lee & Collins, 2009).

Amanda Barton och Lydia Namatende Sakwa (2012) har genomfört en kritisk diskursanalys för att undersöka hur genus representeras i läroboken *”English in Use, Book 2*, i Uganda. De har även genomfört lektionsobservationer av två lärare som använder läroboken och sedan intervjuat dem för att följa upp och ta reda på hur de arbetar med genus i skolan. Analysen visar på hur läroboken förstärker könsstereotyper som förekommer i samhället. I likhet med Lee och Collins (2009) resultat är män överrepresenterade. Kvinnor saknas ofta i text och de gånger de syns är de ofta placerade i köket. Detta förmedlar en stereotyp bild av män och kvinnor som implementerar ett dikotomt förhållande mellan män och kvinnor. Barton och Namatende Sakwa (2012) menar att sådan bilder påverkar elevers syn på genus.

Jackie F.K. Lee (2014) har genomfört en komparativ studie där genus analyseras och jämförs över tid i två lärobokserier, i engelska, i Hong Kong. Läroboksserierna är publicerade vid olika tidpunkter. Den ena är publicerad innan olika jämställdhetsåtgärder etablerades i Hong Kong under 1990-talet såsom en jämställdhetskommision samt en antidiskrimineringslag för jämlikhet och den andra efter att dessa införts. Resultatet visar att stereotypa bilder av manligt och kvinnligt förekommer i både de äldre och de nyare läroböckerna. Kvinnor är underrepresenterade både i text och bild även i de nutida läroböckerna, dock inte i samma utsträckning som i de äldre läroböckerna (Lee, 2014). Lee och Collins (2010) har även de genomfört en komparativ studie där de jämfört tio läroböcker i engelska som används i Australien och tio läroböcker i engelska som används i Hong Kong. Även dessa läroböcker är valda efter att de olika jämställdhetsåtgärderna infördes i Hong Kong. De båda uppsättningarna presenterar stereotypa bilder av kvinnor och män. Kvinnor presenteras ofta som svagare och mer passiva än män. Även bilderna förstärker dessa traditionella könsroller (Lee & Collins, 2010).

Teoretiskt ramverk

Nedan presenteras studiens teoretiska ramverk bestående av Judith Butlers performativitetsteori och Yvonne Hirdmans maktordning.

Judith Butlers performativitetsteori

Enligt Butler (2007) existerar inte kön innan det ”görs”. Hon menar att det biologiska och sociala könet är performativt. Att kön är performativt innebär att könsidentiteten skapas genom upprepade handlingar. Språk och kommunikation skapar normer om kön och vad som är rätt och fel samt naturligt/onaturligt beteende och på så vis reproduceras detta i samhället. Genom upprepning sker ett stelnande av uppfattningar om kön, däremot kan dessa uppfattningar förnyas eftersom de ständigt skapas och ändrar betydelse genom språk och kommunikation.

Könet är en process och bör inte ses som en fast identitet då det ändras och förändras. Vi uttrycker vårt kön så som det förväntas vara enligt de upprepade talhandlingarna (Butler, 2007).

Yvonne Hirdman: kvinnans tre formler

Hirdman (2001) anser att det stereotypa sättet att tänka kring kön kan komprimeras till tre formler. Dessa kallas för kvinnans tre formler och Hirdman menar att den stereotypiska bilden av kvinnan kan presenteras inom dessa. Avsikten är att finna mönster och illustrera dem. Den dominerande formeln är "A- icke A", ur denna formeln har de två andra formlerna skapas som kallas; "A-a" och "A-B". I Hirdmans tre formler är mannen alltid A och därmed normen.

Den första formeln är "A- icke A", där mannen är A och kvinnan är icke A. I denna formel ses mannen som normen. Han är stark, förstående och inte en kvinna. Kvinnan är i sin tur bortglömd och icke närvarande.

Den andra formeln är "A-a", där mannen är A och kvinnan är a (den lilla mannen). Kvinnan ses som någon som saknar något. Hon saknar antingen mannens kunskap eller förstånd. Kvinnan ses som en misslyckad man och upplevs som känslig. A är med andra ord fulländad medan a är ofullständig. Det är i jämförelse till A som a skapas (Hirdman, 2001).

Den tredje formeln är "A-B", där mannen är A och kvinnan är B. Inom denna formeln är kvinnan och mannen av två olika "arter". A är återigen mannen och kvinnan är B. Kvinnan och mannen har inget med varandra att göra. Mannen kan exempelvis vara liv och kvinnan död. Kvinnan besitter egenskaper som mannen inte har och inte heller vill ha. Enligt Hirdman (2001) är denna formeln en utvecklad variant av A- icke A. Det vi stöter på här är att genus görs av isärhållning i och med att A och B är totalt åtskilda och har olika egenskaper. När kvinnan är åtskild mannen skapas utrymme för att undvika den ständiga jämförelsen, för då är hon inte jämförbar med honom.

Yvonne Hirdman: hierarki och dikotomi

Genussystemet är enligt Hirdman (1988) en ordningsstruktur av kön som har två bärande principer; dikotomin och hierarkin. Dikotomin innebär isärhållandet mellan manligt och kvinnligt. Manligt och kvinnligt bör inte blandas utan syftar till ett isärhållande av det som är stereotypiskt manligt respektive kvinnligt som exempelvis sysslor, platser och egenskaper som tillskrivs män eller kvinnor. Detta reproducerar och befäster ett samhälle där vi skiljer på män och kvinnor, där män och kvinnor befinner sig i olika sektorer. En person som bebländar sig med den andra gruppen ses som avvikande, denna avvikande handling ter sig dock olika för de olika könen. En kvinna som använder sig av manligt kodade attribut ses som cool och tuff medan en man som använder kvinnligt kodade attribut ses som mesig och känslig. Hirdman talar om den hierarkiska strukturen och menar att mannen är överordnad kvinnan och därmed kan kvinnan besitta manligt kodade attribut men inte tvärtom. Vidare innebär hierarkin att mannen är normen och kvinnan är avvikande. De platser, egenskaper och sysslor som tillskrivs mannen hör till normen och har högre status. Dikotomin och hierarkin är starkt sammanlänkade genom att dikotomin befäster hierarkin där mannen är normen (Hirdman, 1988).

Metod

För att samla in empiri har jag använt mig av läroböcker i engelska som är aktuella i dagens undervisning. I analys och tolkning av den insamlade empirin tillämpas det teoretiska ramverket som bygger på Hirdmans teorier samt Butlers performativitetsteori. För att besvara studiens frågeställning; ”Hur görs kön i läroböcker i engelska, i årkurs 4-6, utifrån ett genusperspektiv?” används kvalitativ textanalys samt en multimodalanalys av text och bild.

Kvalitativ textanalys med ett genusperspektiv

I studien tillämpas en kvalitativ textanalys, som kan liknas vid kvalitativ innehållsanalys som tillämpas vid analys av dokument, samt en multimodalanalys av text och bild. Det som fokuseras är att söka bakomliggande teman i det material som ska analyseras och inte att göra en kvantitativ analys där fokus ofta är på att räkna och mäta (Bryman, 2011). I föreliggande studie analyseras helheten i texten och det som finns dolt under ytan snarare än summan av de olika delarna. I den här studien tillämpas ett deduktivt angreppssätt då teorierna utgör en grund innan och under analysen. Vid ett kvalitativt synsätt är induktiv teori vanligt förekommande. Dock menar Bryman (2011) att induktiv- och deduktiv ansats inte bör ses som en entydig skillnad. Det är inom forskning ovanligt att forskare har antingen ett strikt induktiv- eller strikt deduktivt förhållningssätt till sina slutsatser (Thornberg & Fejes, 2016).

I den här studien analyseras den diskurs som råder i läroböcker i engelska och de normer och värden som råder inom diskursen. En diskurs kan ses som ett rum där specifika normer och värden existerar och andra normer och värden utestängs. Diskurser skapas genom hur vi talar om världen och hur vi agerar och samtidigt skapar diskursen vårt sätt att tala och agera på (Marie Ståhl, 2016).

Urval

För att göra ett representativt urval av läroböcker har jag samtalat med de som arbetar på min praktikplats för att välja böcker som verksamma lärare använder. Vidare har jag även samtalat med kurskamrater som har haft sin verksamhetsförlagda utbildning i samma kommun för att få en inblick i vilka läroböcker de använder i undervisningen. Utifrån det har jag valt fem olika läroböcker som jag då vet används i skolan idag. I denna studie eftersträvas att skapa ett urval av läroböcker som representerar variation med avseende på bokförlag och läroboksförfattare. Utifrån föreliggande studie är det inte möjligt att tala om i vilket omfattning eller hur läroböckerna används i undervisningen.

Författare	År	Titel	Förlag	Målgrupp
Hedencrona, E., Smed-Gerdin, K. & Watcyn-Jones, P.	2017	Magic!. 4, Textbook	Studentlitteratur	Årskurs 4
Bermheden, C., Sandström, L-G. & Wahlgren, S.	2015	Champ. 4, Textbook	Sanoma utbildning	Årskurs 4
Miller, F. & Richards, J.	2010	Spotlight. 6, [Textbook]	Natur & Kultur	Årskurs 6
Göransson, M., Hjälm, A., Widlund, K-E., Cowle, A. & Gustafsson, J.	2008	What's up?. 6, Textbook	Bonniers	Årskurs 6
Keay, C., Coombs, A. & Ecker Hoas, B.	2006	Good stuff. 5, Textbook	Liber	Årskurs 5

Avgränsningar

Analysen av läroböckerna är avgränsade till årskurs 4-6 och ämnet engelska. I föreliggande studie analyseras två-tre kapitel i fem olika böcker. Alla kapitel är olika långa och därför har jag valt att i vissa böcker analysera två kapitel och i andra tre kapitel för att sammantaget analysera 10-15 sidor i varje bok. I de kapitel som valts har ytterligare en avgränsning gjorts till sidor där människor interagerar med varandra, detta för att jag fokuserar på genus och relationen mellan män och kvinnor. Dessa avgränsningar har även gjorts då det är en rimlig mängd att analysera i förhållande till tidsramen för den här studien. Genom att analysera enstaka kapitel och inte hela böcker kan flera böcker täckas in i analysen vilket skapar en större bild av hur läroböcker i engelska ser ut.

Genomförande

Textanalysen inleds med en övergripande problemställning. För att besvara studiens forskningsfråga har en kvalitativ textanalys genomförts tillsammans med en multimodalanalys av text och bild. Ett antal precisa frågor har definierats med syfte att bli besvarade av materialet. Dessa är byggstenar i undersökningens analysredskap (Esaïsson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2012). Frågorna har skapats utifrån studiens forskningsfråga och teoretiska ramverk. Frågorna som formulerats finns nedan.

- Vilka dikotomier och hierarkier syns i text och bilder?
- Vilka av Hirdmans tre formler skrivs fram i text och bilder och hur uttrycks dessa?
- Vilka spår av maktstrukturer syns i bilder?
- Hur görs kön i text och bilder? Vilka omskrivningar och handlingar tillförs respektive kön i text och bilder?

Den empiri som rör dikotomier och hierarkier samt Hirdmans tre formler har kategoriserats i tabeller och återfinns i sin helhet i bilaga 1, bilaga 2 och bilaga 3.

Virginia Braun och Victoria Clarke (2006) beskriver sex olika steg som används i tematiska analys vilka även kan liknas vid andra faser inom kvalitativ forskning. I föreliggande studie används dessa steg som utgångspunkt men de är något reviderade. I den första fasen är fokus på att läsa och bekanta sig med texten. I denna fas kan det även vara fördelaktigt att skriva med hjälp av kodningsscheman vilket även har gjorts i den här studien under datainsamlingen. I den andra och tredje fasen kodar man materialet och skapar teman vilket även görs i denna studie utifrån frågor som har skapats med utgångspunkt i det teoretiska ramverket. I studien används ett deduktivt förhållningsätt då jag kodat och tematiserat utifrån forskningsfrågan och mitt teoretiska ramverk vilket jag var insatt i innan jag började koda. Utifrån dessa frågor har läroböckerna analyserats och mina texturval har samlats i tabeller som finns bifogade. Fas fyra innefattar läsning av citat till varje tema för att sedan undersöka huruvida dessa formar ett mönster. Om sådant som hittats inte passar in i något tema ska detta bearbetas genom att skapa ett nytt tema (Braun & Clarke, 2006). I den här studien presenteras även empiri som inte helt förhåller sig till Hirdmans (2001) tre formler utan således kompletterar teorin. I fas fem analyseras den data som funnits genom att gå tillbaka de tidigare definierade teman. I slutet av fasen definieras vad de utvalda teman är och inte är. I fas sex tas exempel fram för att illustrera teman och analysera dessa. Enligt Braun och Clark (2006) ska resultat och exempel både analyseras och tolkas vilket görs i föreliggande studie.

För att analysera maktstrukturer i bilder har jag inspirerats av Anders Björkvalls (2009) bildanalys. Björkvall beskriver visuella resurser för makt och symbolisk interaktion mellan

betraktaren och avbildaren vilket är det som fokuseras i föreliggande studie. Han beskriver olika perspektiv som kan ge uttryck för makt, över- och underlägsenhet samt jämlikhet. Det ena perspektivet kallas ovanifrån-perspektivet och innebär att betraktaren ser ned på bilden vilket ger makt åt betraktaren. Vidare finns ett öga-mot-öga-perspektiv där den avbildade och betraktaren möts öga mot öga. I det fall detta sker råder det maktbalans mellan den avbildade och betraktaren. I underifrån-perspektivet avbildas personen underifrån och ser upp på betraktaren och då tillskrivs den avbildade makten. Vidare kan människor även avbildas framifrån, från sidan eller rakt bakifrån. Dessa vinklar ger uttryck för engagemang av olika slag. När personer avbildas framifrån visar det på ett stort engagemang, attityden är engagerande inkluderande och accepterande. Bilder som är tagna bakifrån, ur ett bakifrån-perspektiv, är varken engagerade, inkluderande eller accepterande. Är den avbildade vänd från betraktaren och avbildad på långt avstånd presenteras hen inte som en del av betraktarens sociala omgivning. Slutligen finns ett sido-perspektiv där människor avbildas från sidan. I detta fall är den avbildade inte exkluderande på samma vis som i bakifrån-perspektivet men den avbildade är dock inte en del av betraktarens värld eller sociala sammanhang (Björkvall, 2009).

Trovärdighet

Syftet och frågeställningen följer som en röd tråd genom uppsatsen och genomförandet presenteras på ett tydligt sätt vilket skapar tillförlitlighet och gör det möjligt för läsaren att granska exempelvis genom de tabeller som finns bifogade. Resultatet består av precisa citat och förklaringar av bilder från läroböckerna som ligger till grund för analysen och tolkningen. Resultatet har en tydlig koppling till tidigare forskning samt studiens teoretiska ramverk. Enligt Fejes och Thornberg (2015) handlar trovärdighet om hur noggrann och systematisk man är under hela forskningsprocessen samt hur tillförlitliga ens resultat är beroende på hur datainsamling och analys har utförts. Detta har jag på bästa sätt försökt att följa genom att samla mitt resultat i en tabell för att det ska bli överskådligt för läsaren samt att jag använder citat och exempel ur böckerna för att mitt resultat ska vara trovärdigt.

För att analysera läroböckerna använder jag specifika frågor, dessa frågor är utformade utefter studiens teoretiska ramverk och frågeställning. Därigenom undersöks det som avsetts att undersöka. Enligt Esaisson et. al (2012) är det viktigt att granska de specifika frågor som ställs till texten för att undersöka om ett bra analytiskt verktyg har skapats.

I föreliggande studie analyseras aktuella läroböcker som används i skolan idag och studien är således giltig genom att den är väsentlig för både lärarstudenter och verksamma lärare. Resultatet som presenteras i denna studie gäller enbart de läroböcker som granskats och resultatet är därför inte möjligt att generalisera till andra böcker.

Forskningsetiska principer

De fyra forskningsetiska principer som gäller för svensk forskning är principerna; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet, nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002). Då jag genomför en läroboksanalys anser jag att jag inte behöver ta hänsyn till dessa etiska principer eftersom det saknas respondenter att ta hänsyn till då jag enbart utgår från tryckta läroböcker.

Den som skapat ett verk, exempelvis ett läromedel, bestämmer själv hur verket får användas av andra. Upphovsrättslagen reglerar hur verk får användas och hur vi får kopiera. Bild skiljer sig dock från textmaterial i gällande lag, därför rekommenderas det att upphovsmannen kontaktas för att be om lov vid användning av bilder (Göteborgs universitet, 2017). Samtliga bokförlag till de läroböcker som har analyserats har kontaktats för att få tillstånd att använda bilderna i läroböckerna. Förlagen hänvisade till att uppslag i böckerna kan användas med korrekt referenshantering. Dock får enbart ett begränsat antal uppslag användas och därför

valde jag att istället beskriva bilderna i löpande text. Texter får användas om de citeras och refereras på ett korrekt sätt (Göteborgs universitet, 2017) vilket görs i föreliggande studie.

Metoddiskussion

Läroböckerna som analyserats var fem till sitt antal där ytterligare en avgränsning gjordes till utvalda avsnitt. För en bredare och djupare analys hade fler läroböcker och fler avsnitt kunnat analyserats vilket dock inte gjordes på grund av den korta tidsramen. Studien hade även kunnat kompletteras med en kvantitativ metod genom att räkna manlig och kvinnlig representation för att på så sätt skapa en bild av representation av kön. Detta gjordes inte i föreliggande studie då fokus istället var på att hitta bakomliggande teman och att undersöka hur kön görs kvalitativt. I föreliggande studie analyseras läroböcker som används i skolan idag och studien är därigenom aktuell för yrkesverksamma lärare men även lärarstudenter som troligen kommer att möta dessa böcker i undervisning. I den här studien görs ingen jämförelse över tid vilket hade kunnat vara intressant för att få en bild av om och hur läroböckerna har förändrats och om de har skett en förbättring med åren.

Som förberedelse inför denna studie genomförde jag en pilotstudie där syftet var att undersöka hur kvinnor och män beskrivs i en lärobok i engelska. I den studien tillämpades en induktiv ansats och resultatet kopplades således till teori i efterhand. I föreliggande studie används en deduktiv ansats då jag utgår från genusteorier. Genom deduktiv slutledning kan forskaren riskera att bli mindre känslig för empirin då fokus istället blir på att bevisa teorin (Fejes & Thornberg, 2011). Detta undviker jag genom att även synliggöra empiri som inte går att bekräfta med teorin och som istället kan användas för att utveckla teorin något.

Braun & Clarke (2006) beskriver att en innehållsanalys kan bli svag och mindre trovärdig om det inte finns överensstämmande exempel på data, exempelvis att bara en eller få citat presenteras i resultatet. För att undvika att analysen ska bli svag och inte tillräckligt trovärdig används flertalet exempel i resultatet i föreliggande studie. Resultatet har även kategoriserats i tabeller som finns bifogade för att stödja resultatet och visa hur analysen har genomförts.

Resultat och analys

I följande avsnitt presenteras analysen av den empiri som samlats in från utvalda avsnitt i de fem läroböckerna. Resultatet är indelat i tre delar. Inom den första delen används Hirdmans (2001) teori om kvinnans tre formler (se teoretiskt ramverk) för att kategorisera resultatet. I den andra delen presenteras en övergripande analys på ordnivå. Den tredje delen innefattar empiri som inte gick att placera under någon av Hirdmans tre formler. Denna empiri har tematiserats i två kategorier som kallas *isärhållande och stereotyper* och *normbrytande exempel*. Där innefattas avsnitt där ingen maktrelation går att urskilja men däremot ett isärhållande och stereotyper som bottnar i hierarkier samt normbrytande exempel. I resultatet presenteras citat från de olika böckerna men fler exempel går att finna i bilaga 1, bilaga 2 och bilaga 3.

Analys enligt Hirdmans tre formler

A-icke A:

Inom denna kategori presenteras avsnitt i läroböckerna där kvinnor inte är inkluderade. Detta kopplar jag till Hirdmans (2001) formel A- icke A, där mannen är normen och kvinnan görs osynlig.

I läroboken *Spotlight, 6. Textbook* (Miller & Richards, 2010) finns det ett avsnitt som enbart inkluderar män, detta förstärks även i bilden där det i ena hörnet är ett gäng killar som spelar fotboll. I detta avsnitt jämför sig och tävlar killarna med varandra.

Sam: Nice. You're not as stupid as you look.

Lee: Cheers, Sam. I'm so glad you're my friend.

Sam: I was joking, Lee. I think your way was extremely cunning. Especially when you compare it to Karim's effort. (Miller & Richards, 2010, s. 11).

I läroboken *Magic!, 4. Textbook* (Hedencrona, Smed-Gerdin & Watcyn-Jones, 2017) finns det ett uppslag där en pappa och hans son går på fotbollsmatch. Under matchen köper de även korv av en man. På bilden syns pappan och sonen och på fotbollsplanen är det män som spelar match.

Dad and Harry go to the hot dog stall.

Dad: Can we have two hot dogs, please?

Man: Is that with or without mustard?

Man: That's £10, please (Hedencrona et al., 2017, s. 38)

Harry and his father are at the match. Harry is watching the match and playing with his phone at the same time" (Hedencrona et al., 2017, s. 39).

Karim: Wow, that's impressive. How old is he?

Lee: I'm not sure. I don't think he's forty yet.

Karim: He's done all that and he's still quite young. I can see why you look up to him.

Lee: If I could do a quarter of what he has done I'd be happy (Miller & Richards, 2010, s. 52)

Karim: That's brilliant. You're going to get taught to cook by Jamie Oliver.

Lee: I seriously doubt it. He owns, I don't know, at least eleven restaurants in England. He won't have time to show me how to make an omelette.

Karim: He's a busy man, then (Miller & Richards, 2010, s. 52).

Skolverkets granskning av läroböcker visade att det i flertalet läroböcker finns avsnitt där kvinnan inte är närvarande i sammanhang där hon skulle kunna inkluderas samt att en manlig norm förmedlas när kvinnan osynliggörs (Skolverket, 2006b). I en av läroböckerna finns det ett avsnitt som heter "A chef on a mission" (Miller & Richards, 2010, s. 52). I detta avsnitt

inkluderas bara män och de samtalar även enbart om män som exempelvis Jamie Oliver, Gordon Ramsay och Lees pappa. I avsnittet är det två killar som pratar om kocken Jamie Oliver. Här beskrivs att Jamie Oliver startat en kampanj för att förbättra skolmat. Han äger även 11 restauranger, är framgångsrik trots sin unga ålder och är en upptagen man. De egenskaper som Jamie Oliver i detta fall tillskrivs tolkas som normativa eftersom han ses som en förebild och är något man eftersträvar att vara. Således beskrivs mannen inom denna kategori som normen och kvinnan är inte synlig.

Vid analys av avsnitt där kvinnor inte är inkluderade synliggjordes det även att det finns avsnitt där män inte är inkluderade. I flera av läroböckerna finns det avsnitt där enbart kvinnor/flickor är representerade. I läroboken *Magic!. 4, Textbook* (Hedencrona et al., 2017) finns flera avsnitt med enbart en flicka/kvinna eller flera flickor/kvinnor i fokus. I ett avsnitt är Kate i sitt rum. På bilden ligger hon på sin säng, lyssnar på musik och skriver dagbok. Kate beskriver vad hon gillar att göra. Detta visas i citatet nedan:

Welcome to my room! I really love my room. I sometimes lock the door so no one can come in. Then I lie on my bed and listen to music. Or I sit at my desk and write in my diary. I also chat on my computer. Next to my desk is a bookcase (Hedencrona et al., 2017, s. 16-17).

I de avsnitt som enbart inkluderar flickor/kvinnor tillskrivs de traditionellt kvinnliga egenskaper. Ett exempel är när Kate är i sitt rum och skriver dagbok vilket visas i citat ovan. Ytterligare ett exempel är när Kate sedan är i köket med sin mamma som fixar frukost åt henne.

Kate: Can I have cornflakes and milk, please? And a glass of orange juice?
Mum: Of course. Here you are.
Kate: Thank you (Hedencrona et al., 2017, s. 19)

I läroboken *What's up?. 6, Textbook* (Göransson, Hjälms, Widlund, Cowle & Gustafsson, 2008, s. 40) finns det ett avsnitt med en mamma och dotter där mamma vill att dottern ska bli känd. Vidare är det ett avsnitt där två systrar är i ett rum, den ena läser horoskop och den andra letar efter sin dagbok vilket även kan ses som traditionellt kvinnligt. I de avsnitt där enbart pojkar/män inkluderas beskrivs de med stereotypt manliga egenskaper. I läroboken *Magic!. 4, Textbook* (Hedencrona et al., 2017, s. 38) är en pappa och son på fotboll och på bilden syns män som spelar fotboll. I *Spotlight. 6, Textbook* (Miller & Richards, 2010, s. 11) jämför sig killar med varandra och retas. I ytterligare ett avsnitt presenteras en manlig förebild som pojkarna ser upp till. Detta skiljer sig dock från läroboken *Champ. 4, Textbook* (Bermheden, Sandström & Wahlgren, 2015) där pojkar och flickor är inkluderade på alla de analyserade sidorna.

Sammanfattningsvis går det att urskilja att mammor presenteras i relation till sina döttrar och pappor presenteras i relation till sina söner. När detta inträffar tillskrivs kvinnan och flickan traditionellt kvinnliga egenskaper och mannen och pojken traditionellt manliga egenskaper. De olika könen presenteras åtskilda från varandra och således reproduceras ett isärhållande och stereotyper åskådliggörs (Hirdman, 2001).

A – a:

Under denna kategori presenteras avsnitt där kvinnan inte ses som fullständig mannen. Detta kopplas till Hirdmans (2001) andra formel A-a. Där är mannen normen och kvinnan ses som ofullständig i jämförelse med mannen och som någon som inte besitter mannens kunskap eller förstånd. Inom denna formel har två underkategorier skapats; *Mannen som hjälpsam* och *Mannen som förebild*.

Mannen som hjälpsam:

I två av de analyserade läroböckerna är mannen i fokus och hjälper eller betalar för en kvinna eller flicka. Det finns inga avsnitt där en kvinna istället hjälper eller betalar för en man. I både *What's up?. 6, Textbook* (Göransson et al., 2008) och *Good stuff. 5, Textbook* (Keay, Coombs & Ecker Hoas, 2006) finns det flera avsnitt där en man hjälper en kvinna eller barn på olika sätt. I *What's up?. 6, Textbook* finns det ett avsnitt som heter "Catching the flight to Dublin" (Göransson et al., 2008, s. 96) där en man hjälper två flickor att hinna med flygplanet i tid. Ovanstående exempel synliggörs i följande citat.

Man: Can I help you two girls?
Amy: Yes. We were having... er... I mean... Are we too late for the flight to Dublin?
Man: The gate is just closing, but I think I can help you. Next time try to get here a bit earlier
Amy: Thank you so much" (Göransson et al., 2008, s. 96)

Man: Any hand luggage?
Amy: Yes. Two bags.
Man: Anything sharp inside or liquids?
Amy: No.
Man: Right. Boarding gate 12. You'd better run (Göransson et al., 2008, s. 97).

Här beskrivs det att kvinnan inte är fullständig mannen då hon behöver mannens hjälp vilket är karaktäristiskt för Hirdmans formel A-a. Vidare åskådliggörs detta i två avsnitt i *Good stuff. 5, Textbook* (Keay et al., 2006).

Lady: Excuse me, how do I get to the market?
Old man: That's easy. Walk straight down this street. Then turn right at the traffic lights.
Lady: Thank you". (good stuff) Child-" Excuse me, wheres the big toy shop?
Old man: You mean Hamleys, the biggest toy shop in the world?
Child: yes, do you know where it is? (Keay et al., 2006, s. 17)

Dad: I'll take the red one. Indira, do you want to buy this scarf for Mum?
Indira: Only if it's cheap, I dont have a lot of pocket money.
Dad: I'll pay with my credit card (Keay et al., 2006, s. 19)

Mannen som förebild:

I flera av läroböckerna beskrivs förebilder, flera manliga och en kvinnlig. Manliga förebilder dominerar och ett exempel på detta har tidigare presenterats under rubriken A- icke A. I flertalet fall är det pojkar som ser upp till män. Det finns dock ett fall där en kvinnlig förebild beskrivs i läroboken *Spotlight. 6, Textbook* (Miller & Richards, 2010) vilket presenteras och förklaras under rubriken A-B. I dialogen nedan från läroboken *What's up?. 6, Textbook* (Göransson et al., 2008) umgås en flicka och pojke med varandra och plötsligt ser de en kändis. Citatet nedan åskådliggör hur deras dialog såg ut.

Josh: Amanda! Look at that limo! Isn't that... yes it's HIM!
Amanda: Yes, you're right. It's HIM! Oh my God! We must get his autograph. Have you got a piece of paper?
Josh: Never mind! He can write on the back of my hand. I'll never wash it again! Quick! Before he goes into the studio. I can't believe it's HIM (Göransson et al., 2008, s. 37).

I exemplet ovan används versaler för att uttrycka att det är en "upphöjd" man. Vidare finns det ett avsnitt i samma lärobok där en manlig kändis nämns i en dialog mellan en man och hans dotter. Även här nämns en man som en förebild och som någon som har mycket pengar.

Dad: I just don't get it. People get rich and famous just by playing football.

Zoe: You mean people like David Beckham? (Göransson et al., 2008, s. 36).

I ett avsnitt i läroboken *Magic! 4, Textbook* (Hedencrona et al., 2017) är det en flicka som uttrycker att hon vill bli känd medan män beskrivs som redan kända. Vidare visar citatet nedan att flickan inte känner sig tillräcklig mannen genom att uttrycka att han är mycket bra och att hon inte har en chans mot honom i tävlingen.

Kylie: Wow, that guy's a great singer and his song is really good, too. I don't stand a chance. In five minutes I'll be standing on that stage with thousands of people looking at me. I hope I don't faint. I've got to keep calm...

Presenter: That was Troy Rowan from Adelaide. And our next singer is Kylie Gibson from Sydney! Let's hear it for Kylie! (Hedencrona et al., 2017, s. 70)

Detta kan kopplas till Hirdmans andra formel "A-a". Mannen är normen och i dessa fall en förebild och något andra strävar efter att vara. Där mannen är en förebild kan kvinnan ses som inte tillräcklig mannen (Hirdman, 2001). Vidare går detta i linje med det Graeske (2010) nämner om att kvinnor och män värderas olika samt Lee och Collins (2009) undersökning som visade att män är aktiva och ses som hjältar medan kvinnor är mer passiva. Här kan vi se en isärhållning av manligt och kvinnligt och således ett dikotomt förhållande.

A-B:

Under denna kategori finns avsnitt som illustrerar Hirdmans (2001) formel A-B. Inom denna formel är mannen A och kvinnan är B. Kvinnan och mannen är åtskilda och tillskrivs olika egenskaper.

I flera avsnitt i de analyserade läroböckerna tillskrivs män och kvinnor olika yrken och då sker ett isärhållande mellan män/pojkar och kvinnor/flickor. Män har yrken som lastbilschaufför, tandläkare, brandman, pilot, programmerare, vaktmästare. Kvinnor har, som citaten nedan är exempel på, yrken som butiksbiträde, designer och frisör. För fler exempel på yrken och övriga sysslor se bilaga 2 och bilaga 3.

My mother's name is Liza. She's a designer [...] My father's name is Steve. He's a firefighter (Hedencrona et al., 2017, s. 21).

My mother's name is Judy. She works in a shop. She's a shop-assistant. She sells clothes [...] My father is a lorry driver. His name is Paul (Hedencrona et al., 2017, s. 40).

Hi, I'm Henry Champ. And this is my daughter Becky. We're from Manchester, England. Becky is eleven. She's a very clever girl and I'm very proud of her.

Hello, I'm Becky. This is my dad, Henry. He's a caretaker [...] (Bermheden et al., 2015, s. 14).

Det som presenteras under kategorin A-B kan kopplas till Hirdmans tredje formel A-B. Genom att kvinnor och män tillskrivs olika yrken blir de åtskilda varandra. Det vi möts av här är då en särhållning av könen genom att de är åtskilda och tillskrivs olika sysslor. Hirdman (2001) menar att när detta inträffar finns det utrymme för att undvika jämförelse mellan mannen och kvinnan, då hon inte kan jämföras med honom. De yrken som tillskrivs kvinnor är överlag traditionellt kvinnliga medan de yrken som tillskrivs män överlag är traditionellt manliga.

Beskrivningar av kvinnor/flickor och män/pojkar

Egenskaper och sysslor

Språket som används för att beskriva män och kvinnor, i de analyserade läroböckerna, skiljer sig åt. Män och kvinnor tillskrivs överlag olika adjektiv som i stor utsträckning är stereotypt kvinnliga och stereotypt manliga. Kvinnor beskrivs med ord som ansvarstagande, vacker, artig, bäst, älskad, söt, smart, lång, smal och talangfull. Män beskrivs med ord som upptagen, stolt, professionell, vresig, sarkastisk, lite galen och ”inte så dum som du ser ut”. Några av de adjektiv som används synliggörs även i citat nedan. För fler exempel se bilaga 3.

I följande citat beskriver en kille hur han mådde när han och hans familj flyttade.

I was grumpy and sarcastic, and I found things to moan about all the time (Miller & Richards, 2010, s. 6)

I kommande citat är det två killar som för en dialog med varandra.

Sam: Nice. You're not as stupid as you look (Miller & Richards, 2010, s. 11).

I citatet nedan beskriver en pappa sin dotter.

She's a very clever girl and I'm very proud of her" (Bermheden et al., 2015, s.14).

I följande citat pratar en pappa med sin dotter inför att hon ska delta i en sångtävling.

Just keep it the way it is! You look beautiful. And don't use to much make-up... (Hedencrona et al., 2017, s. 68).

De ord som tillskrivs män och kvinnor är överlag stereotypa. Det går i linje med Lee & Collins (2009) undersökning som visade att kvinnor i flera läromedel skildras som omtänksamma och ansvarstagande. I ett fall i läroboken *Champ. 4, Textbook* beskrivs en pojke med traditionellt kvinnlig egenskap, att han är söt.

Isla: I think he's rather cute (Bermheden et al., 2015, s. 21).

Det språk som används för att beskriva män och kvinnor skiljer sig åt och bidrar till hur kön görs. Enligt Butler (2007) görs kön genom språk och kommunikation samt upprepade talhandlingar.

Som tidigare nämnts finns ett avsnitt, i en lärobok, som heter ”Pushy mum” (Göransson et al., 2008, s. 40) där mamman vill att dottern ska bli en känd sångerska. Även här beskrivs flickan med att hon var fantastisk.

Everyone said she was amazing (Göransson et al., 2008, s. 40).

Språket som används och det som berättas för att skildra de olika könen är särskiljande i alla läroböckerna. Det här kan kopplas samman med det Graeske (2010) beskriver; att språket och bilderna i böckerna förmedlar stereotypa bilder av manligt och kvinnligt som kan vara diskriminerande. Överlag i läroböckerna beskrivs kvinnor med fler adjektiv ofta med avseende på deras utseende vilket påvisar en norm om att kvinnan objektifieras. Männerna beskrivs å andra sidan oftare med verb och vad de gör samt deras intressen. Även detta förhåller sig väl till Lee & Collins (2009; 2010) som beskriver att män nämns mer och är aktiva medan kvinnor är mer passiva.

Assistant: Can I help you?

Dad: Yes, please. I'm looking for a coat or jacket for my wife, nothing too expensive. In medium, please (Keay et al., 2006, s. 51)

Lee: You see; the holidays were brilliant: it rained quite a lot. Now I know that it's not the sort of weather most people like, but if you love to play video games... Nobody in the flat complained when I sat down in front of the computer for a session of *World of Warcraft* (Miller & Richards, 2010, s. 6).

Lee: [...] He also opened a restaurant called Fifteen. He trained fifteen young people to become professional chefs. [...] (Miller & Richards, 2010, s. 52).

[...] As you can see, I'm short and light, you have to be small if you are a flyer (Keay et al., 2006, s. 51).

Max: Look. I want to show you my classmates.

Isla: OK. Who's that?

Max: Who?

Isla: That tall girl.

Max: With blue eyes and long dark hair?

Isla: Yes (Bermheden et al., 2015, s. 20).

Miss Prim was tall and slim [...] (Hedencrona et al., 2017, s. 14)

I en lärobok finns det ett avsnitt som heter "Harry's family" (Hedencrona et al., 2017, s. 40-41). På detta uppslag presenterar Harry sin familj. Både hans mamma och pappa presenteras med sina yrken. Kvinnans yrke presenteras väl och det som finns i butiken medan mannen presenteras med mer utöver sitt yrke som exempelvis intresse och favorit-fotbollslag.

My mother's name is Judy. She works in a shop. She's a shop-assistant. She sells clothes. In the shop you can find jumpers, sweaters, blouses, shirts, trousers, jeans, jackets and belts. My father is a lorry driver. His name is Paul. He loves football. His favourite team is Manchester United (Hedencrona et al., 2017, s. 40-41).

På bilden syns både mamman, pappan, Harry, hans syster och hans bror. Pappa är placerad i lastbilen och är avbildad ur ett sidoperspektiv och mamman är placerad bakom en disk med en kassaapparat och kläder i bakgrunden, även hon är avbildad ur ett sidoperspektiv. De båda avbildade är således inte en del av betraktarens värld och är något exkluderande (Björkvall, 2009). Harry och hans bror är avbildade ur ett öga-mot-öga-perspektiv då den avbildade och betraktaren möts öga mot öga och det råder således maktbalans mellan betraktaren och den avbildade. De är avbildade framifrån och attityden således engagerande och inkluderande. Flickan på bilden är avbildad ur ett sidoperspektiv och är i likhet med föräldrarna inte en del av betraktarens värld (Björkvall, 2009). Sammanfattningsvis är pappan något exkluderade i bild och likaså dottern medan de två sönerna avbildas som engagerad och inkluderande och det råder maktbalans mellan den avbildade och betraktaren. Således synliggörs det både i text och bild att pojkarna/männen får mer fokus och uppmärksamhet från betraktaren och betraktaren kan relatera mer till dem än till flickorna/kvinnorna, då pojkarna är inkluderade och möts öga mot öga.

Vidare finns det ett avsnitt i läroboken *What's up?. 6, Textbook* (Göransson et al., 2008, s. 48) där två systrar umgås med varandra. Avsnittet visar på stereotypa egenskaper hos flickorna. De läser horoskop och skriver dagbok. Den ena systemtalar den andra för lat och barnslig. På bilden har ena flickan flätor i håret och står med armarna i kors och ser sur ut. Den andra flickan

ligger i sängen och läser horoskop, hon har ett nattlinne på sig med hjärtan på och bredvid henne ligger en nalle samt andra böcker. Täcket på sängen har stjärnor. Klädmässigt är det könsstereotypt då flickorna genom hela läroboken bär kläder med mönster, ofta med hjärtan på och färgglada med färger som rosa och rött och pojkarna är klädda i mörka kläder utan mönster. Dessa egenskaper är stereotypa och medverkar således till ett särhållande av könen. Det går i linje med det Graeske (2010) beskriver; att språket och bilderna i böckerna förmedlar stereotypa bilder av manligt och kvinnligt.

Som tidigare nämnts tillskrivs män och kvinnor olika sysslor. De tillskrivs olika yrken som är stereotypa för män och kvinnor. Män har yrken som pilot, brandman, fotbollsspelare och programmerare. Kvinnor har yrken som frisör, sångerska, designer och butiksbiträde. Det här ett tecken på isärhållning där män och kvinnor tillskrivs stereotypa sysslor vilket skapar ett dikotomt förhållande. Särhållningen av manligt och kvinnligt bidrar till upprätthållandet av de gällande samhällsnormerna. Det kan tolkas att de yrken som tillskrivs män är högre värderade än kvinnors yrken genom att de kräver mer styrka och genererar mer pengar än kvinnors yrken. Det här kan kopplas till Hirdman (2001) som talar om att män värderas högre än kvinnor och att mannen som norm styr och kvinnan är underordnad.

Vidare kan det tilläggas att kvinnor och män båda beskrivs med sitt yrke medan män även frekvent beskrivs med något utöver sitt yrke som intresse eller liknande, detta finns exempel på genom att män presenteras med vad de gör och vad de är intresserade av. Lee och Collins (2009) lyfter i sin studie fram att män nämns oftare än kvinnor samt att män är mer aktiva och kvinnor är passiva vilket synliggörs i denna studie då män även presenteras med intresse utöver sitt yrke samt oftare befinner sig utanför hemmet än kvinnan. I de fall kvinnor och män har olika roller och är åtskilda varandra, det som Hirdman (2001) presenterar som A-B, tillskrivs kvinnan stereotypt kvinnliga egenskaper genom att beskrivas som omhändertagande/vårdande. I en lärobok förekommer det ett avsnitt som heter ”Mum’s the word!” (Miller & Richards, 2010, s. 20). I detta avsnitt beskriver mamman sin son och hur fantastisk han är. På bilden sitter hon i en fåtölj och ser glad ut med ena handen på sidan av ansiktet och andra handen i knät. Bakom henne på väggen hänger en tavla på familjen. På tavlan visas mamman som är mycket glad med hennes fyra döttrar samt hennes son. Kvinnan avbildas i ett framifrån-perspektiv vilket visar på ett stort engagemang, inkludering och acceptans. Beträktaren och den avbildade möts i ett öga-mot-öga-perspektiv vilket innebär att det råder maktbalans mellan den avbildade och betraktaren (Björkvall, 2009). Vidare presenterar mamman sin son i detta avsnitt och berättar att han gillar sina systrar och att systrarna behandlar honom som en kung vilket uttrycker makt. Det kan även tolkas som att mamman lyfter fram sin son och hyllar honom medan hon inte säger något om sina döttrar vilket är ett könstereotypt mönster. Sonen är den som är mest värdefull i jämförelse med flickorna.

Actually, he thinks his sisters are the greatest. They tease him all the time, of course. But they treat him like a king, and he loves them all very much- just don’t tell him I told you that (Miller & Richards, 2010, s. 20).

Sammanfattningsvis synliggörs det i beskrivningar av de olika könen att kvinnor och män tillskrivs olika egenskaper och sysslor som antingen är stereotypt manligt eller kvinnligt och således leder till ett isärhållande av könen (Hirdman, 2001).

Isärhållande och stereotyper samt normöverskridande exempel

Vid analys utifrån Hirdmans tre formler fann jag empiri som inte gick att placera i någon av formlerna. Empirin har tematiserats i två kategorier; *isärhållande och stereotyper* samt

normbrytande exempel. Isärhållande och stereotyper har sitt ursprung i Hirdmans tre formler men behandlar inte maktrelationer i sig i text och bilder så som illustrerats här ovan utan isärhållande och stereotyper vilket bottnar i hierarkier och maktrelationer. Vidare fann jag empiri som visade på exempel där könsnormen överskreds vilka även presenteras nedan under rubriken *normbrytande exempel*.

Isärhållande och stereotyper

I läroboken *Magic!. 4, Textbook* finns ett avsnitt som heter "Kate's breakfast" (Hedencrona et al., 2017, s. 18). I detta avsnitt är Kate och hennes mamma i köket. Kates mamma gör frukost till Kate. På bilden står Kates mamma vid köksbänken och Kate sitter ned vid köksbordet. Det här stämmer väl överens med resultatet från den analys Barton och Namatende Sakwa (2012) genomförde, vilket påvisar att kvinnor ofta är placerade i köket vilket förmedlar en stereotyp bild av kvinnor.

Kate: Can I have some cornflakes and milk, please? And a glass of orange juice?
Mum: Of course. Here you are.
Kate: Thank you." (Hedencrona et al., 2017, s. 18-19)

Utifrån det citatet som visar en dialog mellan Kate och hennes mamma synliggörs ett mammapdotter förhållande som är stereotypt och isärhållande, där kvinna/flicka presenteras för sig. Mamman uppträder även omhändertagande när hon serverar mat till dottern vilket även det är stereotypt kvinnligt. Citat nedan visar å andra sidan en relation mellan far och son. Pappan och sonen går på fotboll vilket i sig visar på ett stereotypt mönster. Pappan är stereotypt beskriven som fotbollsälskare medan sonen inte är det. Pojken med sin okunskap om fotboll skulle kunna beskrivas som stereotypt avvikande, men å andra sidan använder han sin mobil vilket kan tolkas som stereotypt men inte i lika hög grad som fotboll.

Harry and his father are at the match. Harry is watching the match and playing with his phone at the same time.
Harry: Who's playing, Dad?
Dad: Harry, Harry! Can you leave your computer world for one minute! Manchester United are playing Chelsea.
Harry: Oh, I see. Who's who?
Dad: (a big sigh) Oh, Harry! Manchester United are in red and Chelsea in blue. (Hedencrona et al., 2017, s. 38).

I läroboken *What's up?. 6, Textbook* finns det ett avsnitt som heter "Pushy mum" (Göransson et al., 2008, s. 40). Avsnittet handlar om en mamma och hennes dotter. I detta avsnitt beskriver mamman att hon själv inte var talangfull och nu vill leva sin dröm om att bli känd genom sin dotter.

I never had her talent. I was too shy. Now I want to live out my dream through my lovely daughter. I can be famous through her. That's what I want (Göransson et al., 2008, s. 40).

Some people say I'm a pushy mum, but I just want the best for my daughter. Georgie has always been a bubbly, lively girl. She loves to be the centre of attention, she has always loved to sing and dance in front of family and friends. No one forced her. She wants to be famous, and I want her to be famous, too. I dream about seeing her on TV (Göransson et al., 2008, s. 40).

Utifrån citatet ovan kan det tolkas som att flickan förväntas lyda sin mamma och hennes krav. Det här illustreras även i läroboken *Magic!. 4, Textbook* (Hedencrona et al., 2017, s. 38) där pappan tar med sin son på fotboll trots att sonen hatar fotboll och inte är ett dugg intresserad.

Således kan detta tolkas som att mamman vill att dottern ska bli något hon själv velat bli och pappan vill att sonen ska ha samma intresse för fotboll som han själv.

Now we're sending her to a professional singing coach twice a week, and piano lessons every Sunday. Georgie complains that she's tired and has no free time, but she'll thank me for this one day (Göransson et al., 2008, s. 41).

Vidare förekommer det ett avsnitt i boken *What's up?. 6, Textbook* (Göransson et al., 2008) där två systrar pratar med varandra. Amy som är storasyster ligger på sin säng och läser horoskop när hennes syster plötsligt öppnar dörren. Systrarna börjar bråka med varandra. På bilden har en flicka flåtor i håret och står med armarna i kort och ser sur ut. Den andra flickan ligger i sängen och läser horoskop, hon har ett nattlinne på sig med hjärtan på och bredvid henne ligger en nalle samt andra böcker. I detta avsnitt tillskrivs flickorna stereotyp kvinnliga egenskaper som att läsa och skriva dagbok.

Alison – Hi Amy. What are you doing?

Amy- I'm reading.

Alison- I was just wondering if you've seen my diary.

Amy- No, but I'm not surprised you can't find it. You're so careless.

Alison- How can you say that?

Amy- It says so here. Look. Libras are a bit careless (Göransson et al., 2008, s. 48).

Det vi kan se inom denna kategori är att pojken förväntas bli som sin pappa och ha samma traditionellt maskulina intressen och egenskaper som honom medan dottern förväntas leva upp till mammans traditionellt kvinnliga intressen och bli det hon inte själv kunde bli. Pojken förväntas vara pojke och flickan förväntas vara flicka genom att de tillskrivs stereotypa egenskaper och det skapas således ett isärhållande av manligt och kvinnligt som något som inte borde beblandas (Hirdman, 2001).

Normbrytande exempel

Det finns även avsnitt i några av läroböcker där könsöverskridande exempel presenteras. I ett avsnitt i läroboken *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015, s. 11) presenteras en kvinna inom ett traditionellt manligt yrke. Det kan följaktligen ses som ett könsöverskridande exempel.

My mum's a police officer and my dad's a programmer (Bermheden et al., 2015, s. 11).

Ytterligare ett sådant exempel finns i läroboken *Magic!. 4, Textbook* (Hedencrona et al., 2017) där kvinnan tillskrivs ett traditionellt kvinnligt yrke och mannen ett traditionellt manligt men styvmamman skiljer sig från dem och beskrivs med ett yrke som kan ses som traditionellt manligt (surfinstruktör). Nedan visas ett exempel på hur deras yrken presenteras i text:

First, there's my father, Eric. He works as a steward with big airline- Quantas [...] My father is married to Bibi, who comes from the Philippines. She works as a surf instructor. [...] My real mom is called Helen. She's a hairdresser and lives just outside Sydney (Hedencrona et al., 2017, s. 65).

Att kvinnan presenteras med ett traditionellt manligt yrke sker i något lägre utsträckning än att de tillskrivs traditionellt kvinnliga yrken. När kvinnan och mannens yrke presenteras i samband med varandra finns det inga tillfällen då mannen tillskrivs ett traditionellt kvinnligt yrke. För fler exempel på olika sysslor som tillskrivs män och kvinnor där könen ses som särskilda se bilaga 2 och bilaga 3.

Vidare har det i resultatet ovan synliggjorts exempel där kvinnor vill bli kända medan män redan beskrivs som kända. Här presenteras dock ett exempel från läroboken *Spotlight. 6, Textbook* (Miller & Richards, 2010) där en kvinna är förbild till en pojke vilket således kan ses som könsöverskridande. Bilden till denna text visar enbart sådant som tillhör pojken. Exempelvis visas hans rullstol och hans priser från egna tävlingar men dessa kopplas inte till den kända kvinnan vilket således ger pojken mer utrymme. I texten och citatet nedan är dock både flickan och pojken jämbördiga då de får lika mycket utrymme. Citatet nedan illustrerar detta.

No-one thought she would ride again. She proved everyone wrong. In fact, she won silver medals in the 1952 and 1956 Olympics. She did things that nobody believed was possible. That's why she is Kim's hero (Miller & Richards, 2010, s. 21).

Genomgående i läroböckerna tillskrivs kvinnor traditionellt kvinnliga egenskaper och män traditionellt manliga egenskaper. I läroboken *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015) finns det i motsats till detta två avsnitt där en flicka istället presenteras med både stereotyp manliga och kvinnliga egenskaper. Hon beskrivs som en bra basketspelare samt att hon har ett band vilket är stereotyp manliga egenskaper.

Isla: That tall girl.

Max: With blue eyes and long dark hair?

Isla: Yes.

Max: Oh. That's Poppy. She's a good basketball player (Bermheden et al., 2015, s. 20).

Max: And that's Amelia, a new girl this year. She's got a band, you know.

Isla: Really? That girl with short dark hair and green eyes? Are they good? (Bermheden et al., 2015, s. 21).

Sammanfattningsvis går det att urskilja att det finns ett normbrytande exempel i läroboken *Spotlight, 6, Textbook* (Miller & Richards, 2010) och ett i läroboken *Magic!. 4, Textbook* medan ett flertal normbrytande exempel presenteras i läroboken *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015).

Diskussion och slutsats

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur kön görs i läroböcker i engelska. Efter att analyserat läroböckerna utifrån ett genusperspektiv är det tydligt att läroböckerna förmedlar stereotypa bilder av manligt och kvinnligt. Detta sker genom att de tillskrivs olika stereotypa egenskaper och sysslor som sedan även kan värderas olika. Det skapas således ett särhållande av manligt och kvinnligt (Hirdman, 2001).

Kön görs i läroböckerna utifrån den könsordning som Hirdman beskrivit men med några undantag. Nedan diskuteras det som resultatet visade gällande de olika kategorierna samt övriga beskrivningar.

I läroböckerna finns det avsnitt som exkluderar kvinnor men det finns även avsnitt som exkluderar män i liknande utsträckning. Som tidigare nämnts inkluderas kvinnor/flickan samt män/pojkar på alla de analyserade sidorna i läroboken *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015). I avsnitt som enbart inkluderar män/pojkar eller kvinnor/flickor tillskrivs de olika egenskaper som kan ses som stereotypa. Pojkarna och män är intresserad av fotboll och spelar fotboll medan flickorna gör sådant som är typiskt flickigt som att läsa och skriva dagbok. Kvinnorna är omhändertagande genom exempelvis fixa frukost till sitt barn samt skjutsa sitt barn. Genom att män och kvinnor tillskrivs olika egenskaper och sysslor skapas ett isärhållande av manligt och kvinnligt (Hirdman, 2001). När män/pojkar och kvinnor/flickor presenteras skilda från varandra är mannen/pojken överlag placerad utanför hemmet medan kvinnan/flickan ofta befinner sig i köket eller i sitt rum. Barton och Namatende Sakwa (2012) lyfter fram detta i sin undersökning där de också visar på att kvinnor tillskrivs stereotypa egenskaper och kvinnor ofta är placerade i köket, vilket de menar förmedlar en stereotyp bild av kvinnor. Resultatet i föreliggande studie visar även att läroböckerna reproducerar könsstereotyper som förekommer i samhället vilket är något Barton och Namatende Sakwa (2012) också belyser i sin undersökning.

I tidigare granskningar av läroböcker visar resultatet ofta att kvinnor är underrepresenterade. Lee och Collins (2009) räknade antalet manliga och kvinnliga karaktärer som fanns representerade i text och bild och kom fram till att män nämns i större utsträckning än kvinnor. Även Lees (2014) undersökning visar att män är överrepresenterade i text och bild i äldre men även i nutida läroböcker, dock inte i samma utsträckning i nutida som i de äldre. Att kvinnor skulle vara underrepresenterade är dock inte möjligt att urskilja i den här studien. Antalet män/pojkar och kvinnor/flickor är överlag jämt fördelat på de analyserade sidorna vilket dock inte säger något om hur det hade sett ut om hela böckerna hade analyserats.

I analysen presenteras avsnitt ur läroböckerna där mannen är normen och kvinnan är en ofullständig man. I flera avsnitt synliggörs hur mannen hjälper kvinnor/flickor eller betalar deras utgifter. Kvinnan ses således som ofullständig mannen genom att hon är i behov av honom för att klara sig. Mannen besitter således kunskap och förstånd som kvinna inte har (Hirdman, 2001). I alla läroböcker, förutom *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015), finns det flera tillfällen/avsnitt där kvinnan inte är fullständig mannen och mannen är normen. Det motsatta existerar dock inte. Även här åskådliggörs ett isärhållande av de olika könen (Hirdman, 2001).

Kvinnor och män tillskrivs olika sysslor i läroböckerna. Flertalet yrken är stereotypt manliga och kvinnliga det finns dock tillfällen där en kvinna tillskrivs stereotypt manligt yrke som polis respektive surfinstruktör. Även här skapas ett isärhållande av könen och en hierarki där män tillskrivs yrken som kan ses som högre värderade än kvinnans yrken genom att dessa yrken kräver mer styrka och genererar mer pengar.

Enligt Englund (1997) är det viktigt att granska innehållet i texter för att synliggöra eventuella värderingar som kan finnas dolt under ytan vilket görs i föreliggande studie. Englund talar om att meningsskapandet i undervisningen bygger på ett samspel mellan texten och kontexten. Texten representerar innehåll i undervisning och ett exempel på detta är texter som återfinns i läroböcker, vilka har analyserats i den här studien. Meningserbjudande i skolan formas genom traditioner och uppfattningar. Lärobokstexten är undervisningens vanligaste medium gällande text och enligt Englund (1999) är läroboken positiv om de värderingar som boken förmedlar stämmer överens med det läroplanen säger. Vidare är området som denna uppsats belyser av yttersta vikt för skolan. Det är viktigt att eleverna kan identifiera sig med läroböckerna. De elever som inte ryms inom de förväntade rollerna glöms bort, exkluderas och det skapas svårigheter för elever att agera utanför de traditionella könsrollerna (SOU 2009:64). Det kan exempelvis röra de egenskaper som tillskrivs pojkar och flickor och det språk som kommuniceras i exempelvis läroböcker. Butler (2007) menar att kön och vad som förväntas av respektive kön skapas genom kommunikation och språk. Resultatet i föreliggande studie visar att ord som vacker, artig, snäll och fantastisk används för att beskriva flickor och hur de förväntas vara. Det kan tolkas som att flickor görs medan pojkar gör. Flickan görs utifrån att hon definieras från textens subjektiva syn på flickan medan pojken definieras utifrån de handlingar han utför.

Graeske (2010) betonar dock att undervisningen i klassrummet inte behöver sakna värdegrundsperspektiv för att läromedel gör det utan att det handlar om hur läroboken används och hur innehållet diskuteras samt att läraren har möjlighet att på egen hand påtala brister som kan finnas i böckerna och diskutera dessa.

Holm (2009) konstaterar i sin studie att flickor i stor utsträckning värderar trygghet och familj i högre grad än pojkar. Pojkar å andra sidan värderar egenskaper så som styrka och självständighet. De normer som cementeras av läroböckerna i föreliggande studie förmedlar samma värderingar. Således är det sannolikt att sådana läroböcker tillsammans med andra faktorer i skolmiljön placerar flickor respektive pojkar i en position där de förväntas värdera motsvarande egenskaper på samma sätt. Eilard (2004) beskriver att flickor uppmuntras till att anpassa sig till ett kvinnligt ideal vilket synliggörs i de analyserade läroböckerna då de utför handlingar som läsning och skriver dagbok samt beskrivs som artiga, trevliga och blir ofta omhändertagna av sina föräldrar. Pojkarna bråkar med sina kompisar, går på fotboll och gör sådant som kan ses som traditionellt manligt.

Det är överlag svårt att avgöra om det är någon större skillnad mellan de olika böckerna och om det har skett någon förändring över tid gällande hur kön görs och vad läroböckerna förmedlar utifrån ett genusperspektiv. Samtliga läroböcker, bortsett från *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015), förmedlar överlag stereotypa bilder av flickor /kvinnor och pojkar/män med vissa undantag vilka presenteras under rubriken *normbrytande exempel*. *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015) inkluderar män och kvinnor på alla sidor och förmedlar enligt min åsikt en mer könsneutral syn på kvinnor och män. Det finns flickor med kort hår, som är bra basketspelare och som är med i ett band och en pojke som kallas söt. Det här är sådant som kan ses som normbrytande så i avseende att undvika stereotyper, hierarkier och isärhållande är min åsikt att *Champ. 4, Textbook* (Bermheden et al., 2015) har kommit långt i förhållande till de andra läroböckerna.

Slutsats

I resultatet presenteras det hur kön görs på flera olika sätt i de analyserade läroböckerna. Kön görs dels genom beskrivningar och skildringar av män/pojkar och kvinnor/flickor. I flera avsnitt i läroböckerna förmedlas traditionella könsmonster och stereotypa bilder av manligt och kvinnligt. Läroboken är ett socialiserande medium som förmedlar normer och värden som påverkar eleverna och deras syn på vad som är manligt och kvinnligt, rätt och fel samt naturligt och onaturligt. Det är i den här studien svårt att urskilja om det skett någon förändring av läroböckerna över tid och det är därför enligt min åsikt av stor betydelse att lärare är observanta på normer och värden som finns underliggande i texter. Genom att synliggöra normer och värden kan lärare problematisera innehållet samt användandet av läroböcker vilket även är viktigt i arbetet med att motverka traditionella könsmonster vilket är en del av läraruppdraget.

Vidare forskning

Utifrån föreliggande studie skulle det vara av intresse att undersöka hur läroböcker används i undervisningen. En utgångspunkt skulle kunna vara att följa upp någon eller några av böckerna som har analyserats i den här studien. En sådan undersökning skulle kunna ske genom klassrumsobservationer och/eller genom en intervjustudie med lärare. För att således få reda på hur lärare arbetar med läroböcker men även hur innehållet och användandet problematiseras av lärare.

Enligt min åsikt bör det uppmärksammas hur lärarstudenter identifierar könsroller. Det är av stor vikt att lärare är medvetna om hur manligt och kvinnligt presenteras i läroböcker samt vilka problem och konsekvenser det kan få. Ett förslag till vidare forskning är således att undersöka hur genusforskning får ta plats i lärarutbildning och i fortbildning och vad det finns för medvetenhet och kunskap hos lärarstudenter.

Efter att ha arbetat med den här studien ser jag att det kan behövas mer forskning runt läromedel på låg- och mellanstadiet då många tidigare granskningar främst har utförts på läroböcker som används i högre åldrar. Vidare skulle det kunna vara intressant att göra en liknande studie men där en jämförelse över tid är i fokus för att se om det skett någon förändring över tid rörande kvinnligt och manligt och om medvetenheten således verkar öka eller inte.

Ytterligare ett område som är mycket angeläget idag och vars användning ständigt ökar är digitala läromedel. Det skulle vara intressant att se en studie som rör innehållet i digitala läromedel men även en studie ur ett användarperspektiv. Det kan exempelvis vara intressant att undersöka vad digitala läromedel förmedlar för normer och värden och hur kön görs i dessa samt hur de används i klassrummet.

Referenser

- Barton, A., & Namatende Sakwa, L. (2012). The representation of gender in English textbooks in Uganda. *Pedagogy, Culture & Society* 20(2), 173-190. doi: 10.1080/14681366.2012.669394
- Björkvall, A. (2009). *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Butler, J. (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Eilard, A. (2004). Genus och etnicitet i en »läsebok» i den svenska månetniska skolan. *Pedagogisk forskning i Sverige* 9(4), 241-262.
- Englund, B. (1999). Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande. *Pedagogisk forskning i Sverige* 4(4), 327-348.
- Englund, T. (1997). Undervisning som meningserbjudande. I M. Uljen (Red.) *Didaktik* (s. 120-145). Lund: Studentlitteratur AB.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2015). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 16-43). Stockholm: Liber.
- Gannerud, E. (2009). Pedagogens syn på några aspekter av genus och jämställdhet i arbetet. I I. Wernersson (Red.), *Genus i förskola och skola: förändringar i policy, perspektiv och praktik* (s. 84-104). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Graeske, C. (2010). *Värdefull eller värdelös?: Om värdegrund och genus i läromedel i svenska*. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 3-4, 163-176.
- Göteborgs Universitet. (2017). Upphovsrätt. Hämtad 2018-05-07, från <http://www.ub.gu.se/skriva/upphovsratt/>
- Hedlin, M. (2010). *Lilla genushäftet 2.0: om genus och skolans jämställdhetsmål*. (Uppdaterad och omarbetad version). Växjö: Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitet. Hämtad: 2018-04-20, från <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430176/FULLTEXT01.pdf>
- Hirdman, Y. (1988). Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1988(3), 49-63.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus: om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB
- Holm, A.S. (2009) Ungdomars syn på kön- nu och då. I I. Wernersson (Red.), *Genus i förskola och skola: förändringar i policy, perspektiv och praktik* (s. 139-156). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Knudsen, S.V. (2005). Dancing with and without gender. Reflections on gender, textbooks and textbooks research. I M. Horsley, S.V. Knudsen & Selander, S (Red.). *Has past passed? Textbooks and education media for the 21st century*. (s. 70-87). 7th IARTEM conference, 2003, Bratislava. Stockholm: Stockholm Library of Curriculum Studies.

Lee, J.F.K., & Collins, P. (2009). Australian English-language textbooks: the gender issues. *Gender and Education*, 21(4), 352-370. doi: 10.1080/09540250802392257

Lee, J.F.K., & Collins, P. (2010). Construction of gender: a comparison of Australian and Hong Kong English language textbooks. *Journal of Gender Studies*, 19(2), 121-137. doi: 10.1080/09589231003695856

Lee, J.F.K. (2014). Gender representation in Hong Kong primary school ELT textbooks – a comparative study. *Gender and Education*, 26(4), 356-376. doi: 10.1080/09540253.2014.916400

Nationalencyklopedin [NE]. (2018). *Jämställdhet*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/jämställdhet>

Nationalencyklopedin [NE]. (2018). *Lärobok*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/läromedel>

Skolverket. (2006a). *Läromedlens roll i undervisningen: grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Rapport 284. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2006b). *I enlighet med skolans värdegrund? En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Rapport 285. Västerås: Edita.

Skolverket. (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2017*. Stockholm: Skolverket.

SOU 2009:64. *Flickor och pojkar i skolan - hur jämställt är det?*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SOU 2010:10. *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Ståhl, M. (2016). *Kemiämnets normer och värden: diskursanalytiska studier av nationella prov i kemi och tillhörande elevtexter*. (Doktorsavhandling, Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Educational Sciences, 8). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Tillgänglig: <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:914430/FULLTEXT01.pdf>

Thornberg, R. & Fejes, A. Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 256–278). Stockholm: Liber.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1

I följande tabell finns ingen empiri från Champ (ref.), good stuff eller what's up (ref) då inget av den insamlade datan åskådliggjordes av A-icke A.

A-icke A
Spotlight: s. 11 Enbart pojkar som jämför sig/tävlrar med varandra. Enbart en på bild med en pojke, Annars bara pojkar, bara killar som spelar fotboll. s. 52 Ingen kvinna/flicka, mannen norm och killar ser upp till mannen
Magic: s. 38 pappa och son går på fotbollsmatch, det är en man som säljer korv s. 39 bilden visar ett gäng killar som spelar fotboll samt mannen som säljer korv och en publik där man inte ser om det är män eller kvinnor

I följande tabell finns ingen empiri från Champ (ref.) då inget av den insamlade datan åskådliggjordes av A-a.

A-a
Spotlight: s. 6 mamma ska ha barn. s. 7 bilden visar att en kvinna är gravid. s. 20 systrar behandlar sin bror som en kung. Mamma beskriver sin son. Bild på mannen, text handlar dock om sonen s. 28 mannens barn, inte mannens och fruns. Frun tar ansvar när mannen är död. s. 56 pojken ska kyssa flickan, han har aftershave, tar pappans råd. Flickan är artig.
Whats up? s. 36 Pappa och dotter samtalar om hur de hade varit att vara känd och rik s. 37 manlig kändis som tjej och kille ser upp till s. 60 "superwomen" är rädd för sin manliga tandläkare som ska dra ut hennes tand s. 96 flicka pratar om att bjuda ut en kille s. 96 en man hjälper två kvinnor att komma ombord på flyget s. 97 man hjälper flickor ombord i tid
Good stuff: s. 12 flicka får mindre betalt för hushållsarbete än pojke som dessutom inte gör lika mycket s. 18 mannen hjälper kvinnan s. 19 pappa handlar åt frun och betalar åt dottern s. 21 Pojke knuffar en flicka s. 53 Pojke och flicka spelar golf, pojken har fem golfbollar, flickan har bara en.
Magic: s. 40 enbart mannens intresse synliggörs s. 70 flicka tävlar och vill bli känd, beskriver en pojke som är duktig och att hon inte har en chans mot honom

Bilaga 2

A-B
Spotlight: s. 6 mamma tar med sin son till hans vänner under två veckor, pappan tar med sonen till stranden s. 8 två tjejer pratar om skolan, intresserade av skolan, gillar en kille. s. 16 flicka och pojke arbetar tillsammans i skolan. s. 17 flicka arbetar med pojke i skolan och säger åt honom att koncentrera sig s. 21 kvinnan är en idol, en hjälte till mannen. Bilden rör dock pojken.
Whats up? s. 60 kvinnan är en superwomen, mannen är tandläkare, kvinnan är rädd för tandläkaren. Bild visar både mannen och kvinnan.
Champ: s. 7 -8 en flicka och pojke träffas på stranden och pratar med varandra s. 9 mamma och son är på stranden och köper glass av en man s. 11 mannen och kvinnan har olika yrken och pojke och flicka tillskrivs olika egenskaper s. 12 pojke och flicka går på party tillsammans s. 14 pappan presenteras på ett sätt och dottern på ett annat s. 15 kvinnor och män tillskrivs olika egenskaper och ses som skilda individer s. 16-17 En pojke och flicka umgås med sina hundar, killen har en han hund och flickan en tik. s. 20-21 En pojke och hans lilla syster presenteras och diskuterar sina klasskamrater.
Magic: s. 14-15 både kvinnor/flickor och pojkar är representerade i text och bild s. 20 pappa och mamma har olika yrken och attribut s. 36 Mamma, pappa och son samtalar med varandra s. 40 mamma och pappa har olika yrken s. 65 mamma och pappa har olika yrken s. 66 både kvinnor och män är representerade i text och bild
Good stuff: s. 13 flicka och pojke presenteras s. 14 flicka visar kort för sina nya vänner (en pojke och en flicka) s. 20 En pojke och flicka presenteras, de går och handlar på ett shoppingcenter. s. 51 en reporter, en pojke och flicka pratar om cheerleading som är både för flickor och pojkar s. 52 pojke och flicka presenteras s. 53 pojke och flicka

Bilaga 3

Sysselsättningar- män	Sysselsättningar- kvinnor
Hushållssysslor: lagar mat, handlar, tvättar, bäddar, städar Aktiviteter: går på party, tittar på tv, gömmer sig, spelar golf, kollar på fotboll, spelar mobilspel, diskuterar, umgås, spelar tv-spel, reser, Hjälper folk, betalar, knuffas, gillar inte att prata om sig själv, hatar fotboll, gillar dataspel, älskar fotboll, älskar att simma, Gillar inte att prata om sig själv Ser upp till en man, äger 11 restauranger, startar kampanj, kysser tjej	Hushållssysslor: Diskar, städar, putsar fönster, bär ut soppor, dammsuger, tvättar, lagar mat, plocka ur diskmaskinen Aktiviteter: simmar, fiskar, spelar golf, spelar datorspel, shoppar, lyssnar på musik, skriver dagbok, går på party, tittar på tv, köper glass, vinner medaljer, hämtar dotter, deltar i sångtävlingar Skämtar, skrattar, låtsas vara sur, är kär (tar hand om sig själv)- gör frukost, duschar, borstar tänderna, klär på sig, äter middag, gillar fotboll, gillar surfing, älskar sovmorgon, älskar att simma

Beskrivningar – män	Beskrivningar –kvinnor
Yrken: vaktmästare, lastbilschaufför, shoppingsassistent, brandman, programmerare, fotbollsspelare, rockstjärna, Egenskaper: trevlig, dummer, snäll, lite galen, ganska söt, vresig, sarkastisk, exalterad, ser bra ut, inte dum, klumpig, talangfull, behandlas som en kung, rädd, retad, känner sig dum, vänskaplig, ung, professionell, ”inte så dum som du ser ut”. Attribut: fina kläder, kort rött hår, grön tröja, svarta jeans, bruna ögon, lockigt blondt hår	Yrken: basketspelare, designer, shoppingassistent, sångerska, polis, Egenskaper: artig, bäst, älskad, hjältinna, glad, älskling, vacker, lat, blyg, trött, livlig, otrevlig, bubblig, livlig, inte talangfull, talangfull, fantastisk, snäll, bra klädstil, rädd, lätt, inte så många vänner, superkvinna Attribut: svart kjol, röd hoodie, lång, blåa ögon, långt mörkt hår, kort mörkt hår, rosa kjol, orange tröja, smal, glittrig topp, barnaföderska, fru